

Піщанський район

Територія - 0,6 тис. км²

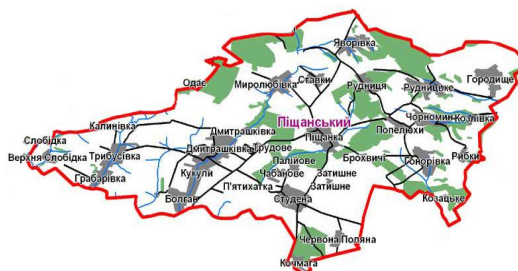
На території району знаходиться 27 населених пунктів, селищ міського типу - 2

Кількість населення – 22,8 тис. осіб,

Відстань від райцентру до м. Вінниці автошляхами – 160 км.

Річки: Кам'янка, Окна, Савранка.

Адміністративний центр району – смт Піщанка (селище міського типу Піщанка з 1956 р.)

[Мапа району](#)

[Герб Піщанського району](#)

Піщанський район межує з молдовським Придністров'ям. Саме тому калинове гроно національної культури й побуту місцевих українців тісно переплітається з виноградною лозою молдовських традицій. Район невеликий за площею, але з неповторним ландшафтом, флорою, творчістю народних умільців, пам'ятками архітектури. Чого варта тільки історія палацу панів Чарномських, що у мальовничому с. Чорномин.

Піщанський район розташований на півдні Вінниччини. Межує з Кодимським районом Одещини, Республікою Молдова та Ямпільським, Крижопільським, Тростянецьким, Чечельницьким районами Вінницької області.

Лежить на Волино-Подільській височині. Поверхня підвищена, горбисто-хвиляста, порізана численними долинами, ярами і балками. Багата місцевість на будівельні матеріали: піски, глини, вапняки. Майже 22 відсотки площі займають масиви лісів. Переважає дуб черешчатий, дуб скельний, граб, ясен, клен, берест, акація. Ґрунти тут переважно чорноземні. Ґрунтово-кліматичні умови сприятливі для сільського господарства.

У селах району є багато джерел, ставків, протікають річки Кам'янка, Окна, Савранка.

На живописному пагорбі над селом Чорномин (колись Розбійна) височить старовинний палац. Його високі стрімкі колони сягають неба і підтримують сріблясту баню будівлі. Сонячне проміння, відбиваючись на опуклому даху, сяє ореолом над усією спорудою. Великі широкі вікна спокійно й мовчазно дивляться у двір із висоти своїх стін як німі свідки віків і тих подій та людей, що причаїлися в стінах цього архітектурного шедевр.

Чорноминська ЗОШ І-ІІІ ступенів. Пам'ятка архітектури ХІХ століття - "Палац графів Чорномських"

Пам'ятка архітектури ХІХ ст. - "Палац графів Чорномських"

Датою будівництва палацу вважається 1820 р. Сам Франческо Боффо керував будівельними роботами. У 1822-1844 рр. він займав посаду головного архітектора Одеси.

Прямокутна будова з шестиколонним іонічним портиком з одного боку і напівкруглим ризалітом, що прикриває салон, оточений вісьмома колонами, – з другої сторони. Від великої групи палаців, розсипаних по території бувшої Речі Посполитої, Чорноминський палац відрізняється двома невеликими особливостями.

Фрагмент Білого дому в США

Отже, він не має власне фронтального фасаду. Шестиколонний портик підіймає трикутний фронтон і гладкий аттик, але не накриває собою вхід, як у інших класичних палацах. Під'їзд до нього знаходиться біля бічного фасаду і відрізняється портиком, що спирається на перший поверх. Під цим портиком і був, власне кажучи, головний вхід у дім. Складається враження, що Боффо, проектуючи його, навмисне загубив обов'язкову в ті часи ієрархію фасаду, щоб полегшити собі композицію всередині. Феномен цієї втрати ієрархії

фасаду – це і є однією з особливостей Чорноминського палацу.

Друга особливість, що вирізняє палац у Чорномині, – це колонада, одна з яких оточує напівкруглий ризаліт, а інша – підіймає плоский купол. Ось саме ця подібність і наводить на думку про порівняння з фасадом Білого Дому у Вашингтоні, спорудженого у 1792-1795 роках за проектом Ямеса Хобана.

Історики часто називають його «Палац з двадцятидоларової банкноти», за назвою нарису «Чорномин – палац з 20-доларової банкноти» написаного невтомним дослідником історії унікального палацу, польським професором Тадеушем-Стефаном Ярошевським. Нарис Т.Ярошевського – підсумок його багаторічної справи життя – читається на одному подиху і справляє таке ж незабутнє враження, як і палац, про який він пише.

Це був дійсно невимовно гарний палац, живе втілення гармонії і краси, наповнений дорогими картинами, розкішними меблями і м'якими килимами, колонами і ліпленням, кришталем і порцеляною, кроками господарів і їхніх гостей, музикою оркестру, іржанням коней і шумом коліс екіпажів біля під'їзду... Геніальна фантазія архітектора і

руки простих будівельників створили цю довершену красу і передали її нащадкам. Його свого часу вважали восьмим дивом світу.

Відомо, що на початку 1800 р. третя дружина пана Станіслава Щенсн Потоцького Софія, на чю честь збудовано ушавлений Софіївський парк в Умані, посварилася зі своїм скарбником і коханцем М. Чарномським. Вона дізналася, що скарбник її обкрадає. Одразу звільнила його з посади, але без конфіскації. М. Чарномський, маючи кошти на придбання земель, задумав окультурити місцевість навколо поселення Розбійне, збудувавши собі резиденцію, яка б стала восьмим дивом світу. В народі її нарекли «вінцем розбитого кохання».

Колись село Розбійна входило до володінь генерал-губернатора Волинського і Подільського Т. Тутолміна (1739-1809 рр.). Незадовго до його смерті Розбійне придбав Микола Чорномський, який і перейменував село, назвавши його Чорномин.

Видатний польський письменник Ярослав Івашкевич відвідав садибу Чорномських влітку 1916 р. Він згадував: «Із Гонорівки ми здійснювали прогулянки в різні боки Поділля, Найбільше запам'ятався похід у Чорномин. Палац розташовувався серед прекрасного парку, котрий переходив у ліс, його оточення було монументальним, а сам двір був розміщений на широкую ногу, ніби двір якогось удільного князя».

Сьогодні у приміщенні, колись розкішного палацу, працює Чорноминська школа, а поряд, в будинку, де раніше жила прислуга, розташувалась сільська лікарня.

Польськими туристичними бюро Чорноминський палац мав бути включений до «золотого кільця» як найвидатніша споруда Правобережної України, колишній острівець розквіту культури Речі Посполитої. Але коли постарілий Тадеуш Ярошевський приїхав-таки в Чорномин, він завмер з жалю. Це було важке розчарування – побачити занедбаний палац, який потребує реставрації, розбиті дороги, які потребують ремонту...

Сьогодні розкішна будівля Чорноминського палацу красива тільки здаля. Особливо коли настає синій вечір, а за ним ніч, і старовинний палац засинає... Він чекає мецената, доброчинця, який поверне його до життя. Бо вже давно прийшла пора оцінити, зберегти і відновити ті багатства, які маємо на рідній землі.

Зберігся у Чорномині ще один палац, зведений у другій половині XIX ст. тодішнім власником поселення паном Г. Кошарським. Нині він, та навколишній пейзажний парк є окрасою центральної частини села. Будівля одноповерхова мурована прямокутна, з трьома ризалітами. Фасади її розчленовані пілястрами, стіни вінчає профільований карниз. За часів революції і громадянської війни у 1918 р. палац був пошкоджений. Після його ремонту у 1934 р. в ньому розміщувалася місцева школа. Під час окупації фашистськими загарбниками, тут знаходився шпиталь.

Всього ж на державний облік у Піщанському районі взято понад 20 пам'яток історії, культури, археології, монументального мистецтва, чимало збереглося у краї і пам'яток сакральної архітектури.

Багате на історію й легенди село Трибусівка, що лежить на обох берегах маленької річки Окна – притоки Дністра. За переказами старожилів Трибусівка виникла дуже давно. Першими його поселенцями були люди, які мандрували і шукали кращих місць для життя, тікаючи від утисків панів. На сільському кладовищі досі збереглися старовинні надгробні хрести. Назва села, за легендою походить від того, що перший такий мандрівник на прізвище Трибух побудував першу хату на одному з горбів, де тепер починається село. Існує ще одна легенда про виникнення назви поселення. В ній розповідається про те, що колись давно у пана була чарівна донька. На одне із свят він подарував їй дороге намисто. Одного разу красуня вирішила прогулятися у ньому по садку. Низка розірвалася і намистинки розкотилися по саду. Пан наказав прислузі зібрати намисто. Довго ті люди збирали і відшуковували їх. Врешті-решт зібрали. Однак у намисті не вистачало три бусинки. З тих пір місцевість, де було їх загублено отримала назву Трибусівка. Село цікаве й тим, що у ньому кожний, бодай маленький куточок має свою назву, яка розкриває перед нами велику історію Трибусівки. З неї можна дізнатися хто є хто, коли де жив. Наприклад у селі є Микитова криниця. Томова криниця, Штефанова криниця, Соборна криниця. Або ж Марків яр, Булатишин яр Кабаків мочар. По околицях села розташовані Одаї, що в перекладі з молдовської означає «хутір». Зараз це просто садки. В яких є чимало фруктових дерев, а колись були поселення. Джерело – це ділянка за селом, яка не може не здивувати своєю красою. Тут з-під каміння б'є природне джерело з надзвичайно чистою, холодною, напрочуд смачною водою.

Виноградники ПСП "Промінь" с. Трибусівка

Виноградники ПСП "Промінь" с. Трибусівка

На одному з пагорбів села, на роздоріжжі стоїть великий дерев'яний хрест, який, за свідченнями старожилів, встановили коли почали будувати село і який став своєрідним символом та оберегом села. Куток, що знаходиться поблизу нього, так і називається «Біля хреста». Є тут ще чимало й інших цікавих місць, про історію яких ви дізнаєтеся, коли завітаєте до самобутньої Трибусівки.

Головною природною перлиною Піщанського краю є заказники державного значення «Гарячківська Дача» та комплексна пам'ятка природи – урочище «Княгиня» (його ще називають «Яри»), розташованого неначе у кратері. Його крутими схилами росте австралійська сосна, б'ють більше сорока джерел лікувальних мінеральних вод.

Річка Кам'янка витікає з невеликого лісового джерела на території земель с. Миролюбівки (колишня назва Христище). Далі річка протікає вздовж села Дмитрашківка, що в минулому було містом і нараховувало аж сім церков. Саме в цьому селі на території нинішнього урочища «Княгиня» у 1870 -1880 рр. поселилася княгиня Єлизавета Петрівна Трубецька-Вінклер (уродженка роду Долгоруких), яка збудувала гарний палац та підсобні приміщення. В господарстві була одна бричка для «світських» виїздів та ретельно впорядкований двір з рідкісними зеленими насадженнями. Деякі з них разом із алеєю каштанів збереглися до сьогодні.

І хоча більшу частину життя Єлизавета Петрівна проводила за межами краю, щоліта приїжджала до свого маєтку, щоб зібрати десятки видів лікарських рослин (вони ростуть тут донині), оздоровити родину цілющою водою та розбудувати власну «малу Швейцарію». Згідно із її заповітом, княгиня була похована на території маєтку, у

сімейному склепі. В народі й досі пам'ятають її доброзичливе ставлення до місцевих селян, а побудованими нею чотирма водяними млинами користувалися аж до 1956 р. Щоправда, палац в якому вона жила, більшовики знищили відразу як захопили владу. Не змогли вони здолати лише склеп – його руїни збереглися до сьогоднішнього дня, але куди з нього поділося тіло княгині, ніхто не розслідував.

Державний заповідник, урочище "Княгиня". Центральне джерело

Державний заповідник, урочище "Княгиня". Центральне джерело

підсніжники, проліски, сон-трава, подекуди зустрічаються білі фіалки, крокуси, горицвіт, не кажучи вже про цілі плантації конвалій, анемон та рясту. Лікувальні властивості тамтешніх трав княгиня знала ще в ті часи та широко використовувала свої знання для зцілення навколишніх селян. Чистотіл, м'ята, живокіст, алтея лікарська, материнка, первоцвіт, барбарис, терен, глід, кизил, звіробій, медунка, суниця - ось далеко неповний перелік зеленої аптеки лісових схилів вздовж річки Кам'янка.

Головною ж цінністю «Княгині» є цілющі джерела зі звичайною та лікувальною сірководневою водою. Сюди з районної лікарні направляють хворих, які скаржаться на шлунково-кишковий тракт.

Експерти Одеського інституту курортології рекомендували збудувати в цьому місці санаторій та навіть внесли його до реєстру українських оздоровниць.

В урочище, яке тепер належить до державного заповідника, запрошували навіть австрійців. Та вони за будівництво санаторію не беруться, хоча погоджуються, що це справді золоте місце й захоплюються його унікальністю.

Проте до урочища спускаються не тільки по квітки й здоров'я, а й просто відпочити. «Дикі» туристи приїздять навіть з морської Одеси. Як кажуть пісчанці, секрет привабливості їхнього урочища не тільки в його красі і лікувальних властивостях, а й в містичності. До нього, за сучасною місцевою прикметою, повертаються всі, хто хоч раз спустився на дно цієї природної чаші і напився цілющої води з того джерела, з якого колись пила княгиня. До речі, прожила вона довге життя і померла у віці ста років.

У Піщанському краї працювали також науковці Інституту зоології ім. Шмальгаузена НАН України. Вони досліджували закинуті каменоломні, які знаходяться на околиці с. Дмитрашівка та схилах річки Кам'янки. Пошуки зоологів – а люди «полювали» на рідкісні види флори і фауни – перевершили всі сподівання. Тут знайдені рідкісні види рослин і тварин. Передусім, 12 видів різних кажанів, що є найбільшою колонією рукокрилих не лише в Україні а й у Європі.

Взагалі, мальовнича долина Кам'янки і територія Дмитрашівки – просто «клондайк» для біологів. Лише протягом одного дня під час маршрутного обстеження тут знайшли чотири червонокнижних тварини і рослини – мідянку, ксилокопу фіолетову, півники угорські і сон чорніючий.

А в Рудницькому лісництві росте могутній дуб, якому близько 300 років. Він півтора метри у діаметрі і заввишки 22 м. Ходять легенди, що біля нього спочивав Устим Кармалюк зі своїми славними побратимами, коли проходив цими краями аж до Дністра. Тамтешні лісники розповідають, що тільки в повоєнний час з жолудів цього дуба посаджено близько 50 гектарів молодого дубового лісу, який нині привабливо шумить своїми розкішними вітами.

У самому ж селі Рудниця працює одне з провідних підприємств району – ПП «ПлазмаТекТранс», що займається випуском електродів. Продукція підприємства експортується у країни СНД та Прибалтики.

Більшість мешканців с. Студена працюють на місцевому СВК «Прогрес», яке спеціалізується на вирощуванні великої рогатої худоби та свиней. У цьому господарстві проводяться районні семінари, бо тут є що побачити і чого повчитися іншим, а головне – як вправно господарювати в сучасних умовах. Господарство бере активну участь у соціальному розвитку села. Тож зміцнюється на краще матеріальна база сільського Будинку культури, бібліотеки, дільничної лікарні. За кошти підприємства та місцевої громади тут споруджено гарну церкву. Тепер у релігійні свята і неділю йдуть до неї селяни помолитися Богу.

Та найбільшим природним багатством краю є його земельні ресурси й унікальні можливості для вирощування сільськогосподарських культур. Аграрним виробництвом в районі займаються 3 товариства з обмеженою відповідальністю, приватні сільськогосподарські підприємства, селянсько-фермерських господарства та агрофірма.

Мальовниче село Болган, назва якого походить від великого каменя на березі річки Кам'янки – Болгана, славиться своєю кам'яною церквою Різдва Богородиці, збудованою у 1877 – 1888 рр. Милує зір дерев'яний триверхий храм Святого Іоанна Богослова в с. Гонорівка, відомий ще з 1747 р. У 1864 р. до нього прибудовано 2 бічних приділи і притвор.

Окрасою села Дмитрашківка є хрещата кам'яна з дерев'яним верхом церква Святого Миколая, збудована у 1779 р. 1799 р. окремо від церкви спорудили кам'яну дзвіницю. Відомо, що десь у 1817 р. в цих краях був землетрус, від якого стіни і склепіння церкви потріскалися, тому їх зміцнили кам'яними контрфорсами, а 1867 р. поставили новий іконостас.

Цікава своєю архітектурою та історією церква Святого Михаїла у с. Кукули. Церква відома з написів 1757, 1762 рр. на євангеліях. 1771 р. збудували нову кам'яну хрещату церкву. Окремо від церкви на 4 стовпах стоїть дерев'яна дзвіниця.

У духовну скарбницю краю занесено імена уродженців Піщанської землі: Климентія Домінчена, відомого українського композитора й диригента; Марії Вакалюк-Дорошенко – письменниці.

Піщанську землю прославила також Юлія Рябчинська – веслувальниця, олімпійська чемпіонка XX Олімпійських ігор 1972 р. у Мюнхені.

За переказами, назва «Піщанка» походить від слова «писк», «пищати». У далеку давнину тут, у густому лісі, переховувалися жінки з дітьми від набігів татар, втікачі з турецької неволі, а також знедолені панськими знущанням селяни. Їх виловлювали й жорстоко катували. Жіночий та дитячий плач сповнював ліс. Кати назвали цей плач писком. Так і прижилося це слово до місцевості, а пізніше до села. Першим поселився тут український козак Квітка.

В історичних джерелах Піщанка вперше згадується у 1734 р. під назвою Піщана, а через 50 років село стало називатися Піщанкою. Її не раз перепродували польські магнати. На початку XIX ст. поселення перейшло у власність шляхтичів Любомирських.

З приєднанням Правобережної України до Росії Піщанка увійшла до Ямпільського повіту Подільської губернії. 1837 р. село перебувало у віданні міністерства державних маєтностей. Царський уряд не раз передавав його у довгострокову оренду різним вельможам.

У 50-х роках XIX ст. Піщанка стає волосним центром. З 1897 р. тут діяла школа грамоти для дівчаток, також було училище.

У пореформений час на території краю виникають бондарський, шевський та інші промисли, розвивається ярмаркова торгівля. Поступово зростає матеріальний і культурний рівень життя населення.

Та вкотре мирну працю людей порушили бурхливі революційні події XX ст. У квітні 1919 р. частини Червоної армії увійшли в Піщанку, запрацював волревком.

У період колективізації в селищі було організовано чотири колгоспи. Сповна відчули мешканці краю кістляву руку голоду 1932-1933 та 1946-1947 рр.

В листі тодішньому керівникові України Микиті Хрущову колгоспники з села Попелюхи писали: «...важко нам, обірвані ми, голі й босі, брудні й голодні, на людей не схожі, гірше за худобу живемо, ніколи не було так тяжко, як тепер. Люди наші з голоду помирають, діти від недоїдання стають каліками, харчуємося ми лободою й корою, а хліб можна купити лише за 160 кілометрів від нашого села та й грошей у нас немає. Колгосп нам за нашу працю нічого не дав, й з голоду ми подихаємо. Якщо ви, Микита Сергійовичу, нам не допоможете, то не буде кому наступного року землю орати...»

За зиму 1946-47 року в селі Попелюхи від голоду померло 70 селян. У деяких родинах виносили по кілька небіжчиків...

З перших днів окупації гестапо і румунська жандармерія вдалися до терору, жорстоких катувань, грабежів мирного населення краю. Лише протягом одного липневого дня вони розстріляли 28 чоловік. Але репресії не зламали дух жителів. Вони переховували поранених бійців, ховали від ворогів зерно, худобу. Спочатку в Піщанці та її околицях діяли поодинокі підпільники, з часом цей рух посилювався. Підпільники і партизани здійснювали диверсії на залізницях, громили румунські гарнізони. На фронтах Великої

Вітчизняної війни билися з ворогом 734 жителі Піщанки. За відвагу і мужність 500 бійців отримали ордени і медалі, більше 200 полягло смертю хоробрих на полях боїв.

Трудовий ентузіазм мешканців, їх наполеглива праця забезпечили поступову відбудову та зростання промисловості, сільського господарства, культури, освіти краю.

Тут ревно зберігають народні звичаї та обряди. Своїми самобутніми візерунками і орнаментом, характерними лише для цієї місцевості, славляться рушники та сорочки вишивальниць сіл Студена, Болган, Дмитрашківка.

У мальовничому с. Болган, що стоїть на самому кордоні з Молдовою, творить своїми умілими руками дива Калина Стадник. Він дарує людям чудове ремесло плетіння з соломи та інших підручних матеріалів. Носять його брилі та капелюхи не лише односельчани, а також і в містах подільського краю. А які красиві вази для фруктів та хліба майструє народний умілець. Взагалі, усе, до чого торкаються невтомні, роботящі руки Калини Стадника перетворюється на справжнє диво: 700 пшеничних соломинок – у сонячний капелюх, клубок кольорового кабелю - у розкішну вазу, шматок воску – у рамки для пасіки, а буденна праця – в обов'язковий життєвий ритуал.

Варто зазначити і той факт, що на початку 90-х років минулого століття мешканка міста Катовіце, що в Польщі, Хелена Бжозовська люб'язно дала в дарунок краєзнавчому музею міста Вінниці малюнки писанок, виготовлених її прабабусею Хеленою Грохольською на початку ХХ ст. в с. Попелюхи. У збірці 183 підписаних малюнки. Ці писанки відзначаються яскраво вираженою архаїчністю зображень. Найчастіше можна побачити малюнки з назвами «огірочки», «рожа», «павук», «безконечник», «черепаха», «п'явка», «барилочко», «кучері», «сороко клинці», «кучерява рожа». Цікаво, що зображення розміщуються не довільно, а для кожного з них існують певні, чітко визначені місця. По своїй суті писанка є вертикальним зрізом Всесвіту і несе в собі уяву про його будову через тривимірний поділ площини (такий розподіл малюнка існує на рушниках, килимах і т.д.). Нижня частина яйця (тупий кінчик) є відображенням підземної стихії, середній ярус втілює відтворення земної поверхні, і верхня частина є уособленням небесного, космічного простору.

Про архаїчність зображення писанок із села Попелюхи свідчить той факт, що майже всі малюнки цієї збірки із рисунком ромба чи хреста, які існують окремо, або, зливаючись у деяких варіантах, утворюють відповідну фігуру, підписані не інакше як «черепаха». В образі черепахи вбачається прадавнє трактування ваня земної суші. Тверда і округла форма панцира має живу і м'яку середину, що збігається з уявленням багатьох первісних культур про Землю.

Знані далеко за межами району й хорівий колектив «Діброва» та духовий оркестр з с. Дмитрашківка». При Піщанському районному будинку культури працює цікавий народний колектив «Лаври», який не раз ставав лауреатами обласних конкурсів народної творчості. Не перелічити проспіваних цим талановитим колективом пісень і вдячних глядачів, концертних аудиторій і майданчиків. Знають піщанські «Лаври» і в США, Канаді, Німеччині та Ізраїлі.

У багатьох селах району (Болган, Трибусівка, Студена, Грабарівка, Дмитрашківка) гостям запропонують дива молдовської національної кухні – бринзу, мамалигу, манзарі, склянку молодого виноградного вина.

У свій час залізниця, що пролягає територією району, була побудована для того, щоб всі бажаючі могли дістатися на південь Поділля для лікування виноградним соком. Восени Піщанський край щедро обдаровує всіх яблуками, сливами, запашним виноградом.

Мінімум цивілізації – зате максимум первозданної природи, краси, народного таланту і праці запропонують вам у кожному населеному пункті Піщанського району, де живуть хлібороби і хлібодари. Чудесна природа, свіже повітря і, немалою мірою, очікування чогось дивного і незвичайного швидко розвіють вашу втому, додадуть сил і наснаги.

Піщанський краєзнавчий музей

24700 смт. Піщанка, вул.Маяковського,2

(04349)2-25-48